

ГЛИГОР М. САМАРЦИЋ¹

УНИВЕРЗИТЕТ У ПРИШТИНИ СА ПРИВРЕМЕНИМ СЕДИШТЕМ
У КОСОВСКОЈ МИТРОВИЦИ, ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА ЗА ИСТОРИЈУ

ПРОБЛЕМ УБИКАЦИЈЕ ПУТНЕ СТАНИЦЕ ACRUVIUM/AGRUVIUM НА РИМСКОЈ КОМУНИКАЦИЈИ NARONA–SCODRA²

САЖЕТАК. У раду се презентују подаци везани за проблем убикације путне станице *Acruvium/Agruvium* на комуникацији *Narona–Scodra*. Комуникација, која је од правца Нароне долазила до раскрснице *Ad Zizio* (Моско/Укшићи), рачвала се у два правца. Један крак ишао је обалом Јадрана, а други кроз унутрашњост данашње Херцеговине и Црне Горе. Оба крака поново су се спајала у једну комуникацију у станици *Scodra* (Скадар), а дио су велике дужне комуникације Аквилеја–Дирахијум. Предмет нашег рада је убикација путне станице *Acruvium/Agruvium* на краку комуникације која је ишла обалом мора, будући да су мишљења истраживача о убикацији ове станице различита. Приликом истраживања античких путних станица и комуникација на југу провинције Далмације (источна Херцеговина, југоисточна Хрватска, југозападна Црна Гора) служили смо се писаном изворном грађом и материјалним остацима на терену, при чему су нам од нарочитог значаја били записи Плинија Старијег, Тита Ливија, као и географски подаци код Клаудија Птолемеја и Равенског Географа, те подаци које налазимо у Појтингеријани и Гвидоновој Географији.

¹ gligorijas@yahoo.com

² Рад је резултат истраживања у оквиру научноистраживачког пројекта III 47023, *Косово и Метохија између националне идентитетске и евроинтеграције*, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Рад је примљен 7. априла 2018, а прихваћен за објављивање на састанку Редакције Зборника одржаном 21. јуна 2018.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Acruvium/Agruvium; Narona; Scodra; римске комуникације; путна станица; провинција Далмација.

Остаци античких путева на југу провинције Далмације заинтересовали су научну јавност крајем XIX вијека када почињу да се описују искључиво материјални трагови римских комуникација на терену, без детаљнијег осврта на античке писане изворе (Hoernes, 1881, стр. 799–819, 939–946; Evans, 1883, стр. 1–105; Ballif, 1893, стр. 7–64; Praschniker / Schober, 1919, стр. 1–101). Ипак, основу за успјешно истраживање античких путних станица и комуникација на југу провинције Далмације представљају и писана изворна грађа и остаци путева на терену, али драгоцене податке пружају и организована археолошка истраживања, рекогносцирање терена, као и случајни налази. Како се из самог наслова види, предмет нашег рада је до данас неријешено питање убикације путне станице *Acruvium/Agruvium* на комуникацији *Narona-Scodra*, као и различита мишљења истраживача у вези са тим.

У нашим ранијим радовима више пута смо помињали и истицали важност римских путних станица и комуникација о којима говоре наративни извори. Када је ријеч о писаним (картографским) античким изворима, значајне податке за топографију, утврђивање путних станица и римских комуникација на југу Далмације доноси *Tabula Peutingeriana* (Tab. Peut. 468, 469, 470, 484). Према Појтингеријани, из станице Вид код Метковића (*Narona XXII*) комуникација *Narona-Scodra* ишла је преко станица Тасовчићи (*Ad Turres XIII*), Столац (*Dilluntum XIV*) и Градац код Љубиња (*Pardua XVI*); потом је долазила у станицу Моско или Укшићи (*Ad Zizio XXVIII*), гдје се налазило раскршће путева. Један крак пута се из ове станице одвајао према југу преко станица Требиње (*Asamo XX*), Цавтат (*Epitauro XX*), Рисан (*Resinum XX*), Улцињ (*Vicinium XV*), Будва (*Batua XX*) и Скадар (*Scodra*). Други крак се из станице Моско или Укшићи (*Ad Zizio*) одвајао источно, идући кроз унутрашњост провинције Далмације (источна Херцеговина, Црна Гора) све до Скадра (*Scodra*), гдје су се спајала оба крака пута (Tab. Peut. 468, 469, 470, 484).

Клаудије Птоlemeј је на својим картама одредио математички положај градова на комуникацији која је водила обалом мора, односно њихове географске координате, ширину и дужину. Он наводи податке за сљедеће градове и локалитете: Епидаур, дужина 44°40' – ширина 42°20'; Ризинијум, дужина 44°40' – ширина 42°15'; Акрувијум, дужина 44°45' – ширина 42°; Ризонски залив, дужина 45° – ширина 42°; Бутуа, дужина 45° – ширина 41°45'; Ул-

цинијум, дужина 45° – ширина 41°30'. К. Птоlemeј, дакле, Акрувијум смјешта између Рисна и Ризонског залива па ће овакав размјештај, то јест распоред насеља и довести до размимоилажења истраживача око питања убикације Акрувијума/Агрувијума у Котор или на територију жупе Грбаљ (Ptol. II 16, 3; II 16, 7).

Равенски Географ у свом итинерару, на комуникацији која иде обалом мора, наводи градове сљедећим редосљедом: „... *Burzumi, Aleta, Saluntum, Butua, Decadaron, Buccinium, Rucinium, Epitaurum id est Ragusium, Asamon, Zidion, Pardua ide est Stamnes, Tures, Narona...*“ (Rav. Cosm. IV 16; V 14). Исто тако и Гвидон, у своме дјелу *Geographica*, градове у приобалном дијелу јужне Далмације који се налазе на овој комуникацији помиње сљедећим редосљедом: „... *Lissum, Diode, Codras, Buccinium, Budua, Decadaron, Epitaurum ubi nuncest Ratisium, Assidium, Praetorium, Turres, Narona...*“. Видимо да Гвидон помиње Котор под називом *Decadaron* и смјешта га између Будве и Цавтата (Gvi. Geog. 114).

Поред картографских извора, значајне податке у вези са путним станицама и мрежом комуникација на југу провинције Далмације наводи Плиније Старији, који каже да је од ушћа ријеке Нароне удаљена 100 хиљада корака колонија Епидаур, а иза су градови римских грађана *Rizinium, Acruvium, Butuatun* и *Olcinium* („...*a Narone amne C. p. Abest Epidaurum colonia ab Epidauro sunt oppida civium Romanorum, Rhizinium, Acruium, Butuatun, Olcinium...*“). Плиније Старији помиње *Acruvium* као римски град који се налази између Рисна и Будве, што би указивало на подручје данашњег Котора (Plin. HN III 22).

Тит Ливије помиње *Agruvium* по Анцијевој формули из 167. године прије н. е., говорећи о завршном периоду трећег илирско-римског рата и подјели илирске државе на три области. Једној од тих области, према његовим наводима, припадали су *Agravonitas et Rhixonitas et Olicinatas* (Liv. XLV 26).

Према античким изворима, дакле, између Рисна и Будве постојао је и град *Acruvium* тј. *Agruvium*, а питањем његовог положаја бавили су се и домаћи и страни истраживачи. Ђ. Белчић сматрао је да је дионица пута од Рисна до Скадра саставни дио главног путног правца приобалне комуникације од Аквилеје до Дирахијума, која је ишла од Рисна (*Resinum*) на Пераст, Доброту, Котор (*Acruvium/Agruvium*), Горњи Грбаљ, Будву (*Batua*), Бар, Улцињ (*Vicinium*) и Скадар (*Scodra*). Видимо да спорну путну станицу Ресинум идентификује са Рисном, а Акрувијум/Агрувијум убицира у Котор (Gelcich, 1880, стр. 7–34). С. Накићеновић се у потпуности

ослања на Ђелчићеву трасу пута кроз Бококоторски залив, а Акрувијум/Агрувијум лоцира у данашњи Котор (Gelcich, 1880, стр. 7–34; Накићеновић, 1913, стр. 179–213). С. Рутар тврди да је траса пута ишла обалом мора и била саставни дио комуникације *Aquileia–Dyrratio*. Он је из Рисна трасу пута водио у *Pirustae* и *Cataron*, а одатле преко седла Св. Тројице и кроз долину Грбаљ у *Butun*, правцем данашње саобраћајнице. Дакле, и Рутар путну станицу Ресинум идентификује са Рисном, а Акрувијум/Агрувијум убицира у Котор. Међутим, на крају ипак истиче да је веома тешко у потпуности убицирати трасу римске комуникације кроз Боку Которску (Рутар, 1880, стр. 3–27; Рутар, 1881, стр. 3–29). Х. Конс, такође, води римску саобраћајницу кроз Боку Которску (Cons, 1882, стр. 98), док је по мишљењу А. Еванса пут *Epitaurο–Scobre* ишао обалом Црногорског приморја: станицу *Epitaurο* смјешта у Цавтат, а *Resinum* у Рисан (Evans, 1883, стр. 36–38).

Међу првим истраживачима који су се бавили питањем убикације Акрувијума/Агрувијума је и Х. Киперт. Он га је лоцирао на уској превлаци Кртоли, која повезује полуострво Луштицу са Доњим Грбљем у заливу Траште, према отвореном мору (Kierpert, 1893, стр. 5). Г. Новак путне станице на комуникацији *Resinum–Scodra* убицира на сљедећи начин: *Resinum* му је данашњи Рисан, *Decaderon* му је Котор, *Batua* је на мјесту данашње Будве, *Vicinium* је садашњи Улцињ, а *Scodra* му је на локалитету данашњег Скадра (Novak, 1918, стр. 21–24). П. Буторац сматра да је пут од Епидаура до Будве ишао око Бококоторског залива и даље преко Улциња до Скадра. Он прихвата Мајерову тезу о убикацији Акрувијума/Агрувијума на узвишењу близу отвореног мора и Ризонског залива, противећи се Милеровој убикацији града у Грудри Коначовској (Butoras, 1927, стр. 37–40).

А. Мајер сматра да је пут *Epidaur–Scodra* ишао уз обалу мора. Наводи да је *Epidaur* данашњи Цавтат, *Risinium* је Рисан, *Batua* је Будва, *Vicinium* је Улцињ и морао је, како Мајер каже, стајати иза Будве, а не испред ње. Такође тврди да Акрувијум/Агрувијум није био на мјесту данашњег Котора него на подручју данашње општине Грбаљ, то јест између Котора и Будве и мишљења је да – ако се под обронцима Ловћена налазе остаци римског пута – Акрувијум/Агрувијум није био станица већ је био везан оградом пута, то јест прикључним путем са главном комуникацијом. Он наводи да то није ништа необично јер ни знаменити градови, као што је нпр. *Doslea* нису били путне станице. Мајер такође сматра да је изостављена једна станица између Цавтата и Рисна и то

највјероватније у околини Херцег Новог, али да ни то није у потпуности сигурно, јер комуникација можда и није ишла уз обалу на свом јужном дијелу па је тако и краћа од данашње, која је дуга 55 км. Наиме, ако је траса пута ишла обалом мора, могуће је да је преписивач при означавању међусобне удаљености Епидатура и Рисна испустио једно „X“, што би значило да је ознака била XXX (30 римских миља), то јест 54,5 км, а што би одговарало стању на терену. Удаљеност од Рисна до Будве данашњом саобраћајницом износи 40 км, то јест око 27 римских миља. Од Будве до Улциња има 60 км, тј. 40 римских миља, а од Улциња до Скадра око 30 км или 20 римских миља. Према Мајеровом мишљењу поменута разлика у удаљености, у односу на Појтингеријану, потиче одатле што је преписивач испустио једну станицу – по свој прилици *Antibaris*, тј. данашњи Бар, који се налази 35 км јужно од Будве, а 25 км сјеверно од Улциња. Тако, Мајер на основу ишчитавања историјских извора и истраживања на терену предлаже сљедеће станице и раздаљину између њих: *Epitaurum XX[X] Resinium XX Butua XX [Antibari] XV Ulcinium XX Scodre* (Mayer, 1940, стр. 134–136).

Исти аутор наводи да се Акрувијум/Агрувијум налазио на територији данашњег Грбља и прихвата Кипертову убикацију према којој се град налазио на узвишењу близу отвореног мора, у заливу Траште. Мајер сматра да би тај град на мањој узвисини могао да излази на отворено море и залив Траште, али и да излази на другу обалу у заливу. За Котор каже да је значајан средњовјековни град који је у римско доба био мање насеље (Mayer, 1954, стр. 95–106), те да је име Грбаљ наставак старог имена *Agruvium*. Извршио је и лингвистичку и семантичку анализу имена насеља *Agruvium* и закључио како је овај облик имена претрпио низ промјена у вулгарнолатинском језику касне антике и у словенском језику у почетку досељавања Словена: AGRVIVM – AGRVVIVM – AGRVBIVM – AGRVBIO – GRUBIO – GRBBIO – GRBLJO – GRBALJ. Његов закључак јесте да се античко насеље *Agruvium* налазило у данашњој жупи Грбаљ, док назив града Котора (*Decadaron* или *Decadaron*), према Мајеровом мишљењу, настаје од индоевропског коријена *КАТ = ПЛЕСТИ. Ријеч ПЛЕСТИ повезана је са илирским градовима који су изграђивани од плетеног прућа облијепљеног глином, а ријеч CATARUM означавала би утврђени град (Mayer, 1927, стр. 117–121; Mayer, 1954, стр. 95–106).

И. Стјепчевић на основу археолошких остатака, античких и средњовјековних извора и Мајерових истраживања сматра да се Акрувијум/Агрувијум налазио на Брдима са Превлаком и Стра-

диотима, у чијем се залеђу, Грбљском пољу, простирао муниципјум. Такође, мишљења је да истраживачи који убицирају Акрувијум/Агрувијум у Котор немају на основу чега да објасне зашто је ишчезло то име, док научницима који смјештају град на узвисини у Кртолима са изласком на отворено море замјера што га лоцирају у безводној области, непогодној за живљење. Стјепчевић сматра да је антички пут ишао од Цавтата преко Бококоторског залива и Грбља до Будве, те да се због тога и не помиње на Појтингеријани (Stjerpčević, 1941, стр. 3–6).

И. Синдик, разматрајући убикацију римске комуникације око Бококоторског залива, наводи да ни Киперт ни Мајер нису водили рачуна о историјским и географским факторима приликом смјештања Акрувијума/Агрувијума у Траште. Залив Траште, према његовим наводима, ни у географском погледу није погодан за развој градског насеља, што посебно важи за ондашња, по много чему несигурна времена. Исто тако, сматра да ни археолошки налази не потврђују њихову претпоставку, као што ни лингвистички резултат не гарантује да се Акрувијум/Агрувијум налазио у Грбљу. Синдик тврди да на касноантичкој карти Котор није убиљежен зато што се налазио изван трасе пута и мишљења је да сви наведени географски услови, историјске прилике и археолошки налази указују на то да је највјероватнија претпоставка према којој се Акрувијум/Агрувијум убицира у данашњи Котор (Синдик, 1947, стр. 117–121).

Истраживањима која су спроведена 1956. године у јужном предграђу Котора, тачније на локалитету Шурањ, откривена је једна илирско-римска некропола, гдје је пронађен скроман број налаза међу којима је нарочито значајан бронзани новчић цара Аурелијана (270–275. године). На овом локалитету откривена је и једна правоугаона касноантичка грађевина са оријентацијом сјевер–југ и зидовима дебљине 0,80 метара, док су у самој грађевини и изван ње откривени гробови у којима су покојници сахрањивани у згрченом и испруженом положају, као и смјештањем спаљених остатака у урне. Исте године, приликом истраживања у источној некрополи стотињак метара удаљеној од Шурања, тачније у Гурдићу, пронађени су темељи грађевине из III вијека испод нивоа морске површине, а тако је и са дијелом гробница у Шурњу које су испуњене морском водом. Истраживачи претпостављају да је античке бедеме Акрувијума/Агрувијума тешко открити поред мора управо због потопљености морске обале (Мијовић, 1965, стр. 27–47; Мијовић / Ковачевић, 1975, стр. 38–41).

На основу резултата скромних истраживачких подухвата П. Мијовића, из 1956. године, као и закључака из античких историјских извора, све је заступљеније мишљење о убикацији Акрувијума/Агрувијума у данашњи Котор. Мијовић доноси закључак да се и поред свих значајних налаза ипак не може прећи преко главне чињенице – да нису откривени градски бедеми Акрувијума/Агрувијума. Због тога сматра да његови, као и закључци осталих аутора, могу бити комплетни и у потпуности прихватљиви само након открића градских бедема (Мијовић, 1965, стр. 27–47; Мијовић / Ковачевић, 1975, стр. 38–41). Даље, на основу археолошких истраживања и историјских извора Мијовић трасу пута *Resinum-Scodra* води од Цавтата преко Роса, а станицу *Resinum* убицира у Херцег Нови, тражећи потврду и оправдање свога мишљења у постојећим налазима. Према овом аутору, на траси пута преко Роса – гдје се прелазило лађом – још увијек нису пронађени трагови римске станице. Поред тога, он сматра и да је на путу од Епидаура до Будве постојала још једна путна станица – *Vicinium*, која се вјероватно налазила у заливу Траште, у Грбљу (Мијовић, 1962/1963, стр. 27–43; Мијовић, 1980, стр. 133–142).

Према С. Мијушковићу, управо чињеница да се Акрувијум/Агрувијум не помиње у Појтингеријани указује на стварни правац римске комуникације и потврђује тезу о непостојању овога града у близини Трашта или у Грбаљском пољу. Он тврди да се Акрувијум/Агрувијум налазио на мјесту данашњег Котора, што потврђују и писани историјски извори, односно епиграфски натписи и археолошки остаци, те на основу сопствених истраживања приказује скицу проласка римске цесте кроз Боку. Према тој скици комуникација је ишла од Епидаура на Росе преко Луштичког полуострва, па затим преко Грбаљског поља до Будве. Ако се Акрувијум/Агрувијум налазио, како га поједини аутори убицирају, у Грбљу, а не на мјесту данашњег Котора, он би сигурно – према мишљењу овог аутора – био наведен у Појтингеријани (Мијушковић, 1966, стр. 111–129; Мијушковић, 1969, стр. 33–51).

Мијушковић је детаљно изложио и своја неслагања са тврдњама А. Мајера, чудећи се притом што ни важне чињенице, каква је нпр. откриће значајних археолошких остатака у Котору из римског доба, нису одвратиле Мајера од убикације Акрувијума/Агрувијума а у Грбаљ (Мијушковић, 1966, стр. 111–129; Мијушковић, 1969, стр. 33–51). Између осталог, Мијушковић наводи и да је главни Мајеров аргумент о лоцирању Акрувијума/Агрувијума негдје у Грбљу етимолошка веза између ријечи *Agrovium* и ријечи

Agravonitae које помиње Тит Ливије. Такође тврди и да је племе *Rhizonitae* насељавало просторе данашње Боке, као и њено залеђе, тако да по овом племенском називу добија име и Рисан, односно Бококорски залив, који се назива Ризонски залив. Своју тврдњу да Ливијеве *Agravonitae* треба тражити сјеверно од Рисна, поткрепљује могућом везом између имена једног локалитета чија латинска форма гласи: *Gravosium*, *Santeta Crux*, *Santa Crose* = Груж. Даље, Мијушковић наводи погрешно ишчитавање натписа пронађеног у пољу код рушевина дукљанске бискупске палате, који гласи: *Fl(avio) Urso do(no) Agr(uvio)*. Исто тако, истиче немогућност сугласничке групе *qr* – вјероватније је *Agruvium* него *Agruvium* – да би, на крају, одбацио сваку везу између *Agravonita* и Акрувијума/Агрувијума, као и тврдњу да се он налазио у Грбаљском пољу; закључујући како се Акрувијум/Агрувијум могао налазити једино на мјесту данашњег Котора. Према његовом мишљењу, на римској приморској војној магистралу нису се налазили ни Акрувијум/Агрувијум, ни град Рисан, већ само насеље Росе (Мијушковић, 1966, стр. 122–127).

Мијушковић наводи и да је данас раздаљина између Цавтата и Рисна више него двоструко већа у односу на Појтингеријану, истичући да се обала супротна од Роса називала *Traiectus* – деноминација која датира из римског доба (Мијушковић, 1969, стр. 33–51). То би значило да је римска комуникација од Епидаура ишла преко *Traiectusa* па даље настављала преко Роса, Луштитичким полуострвом преко Грбаљског поља до Будве, те да се Акрувијум/Агрувијум није налазио у близини Трашта или на Грбаљском пољу, него на мјесту данашњег Котора; што, према његовом мишљењу, доказују управо археолошка истраживања (Мијушковић, 1966, стр. 111–129; Мијушковић, 1969, стр. 33–51). Полазећи од Појтингеријане, Мијушковић показује трасу пута *Ad Zizio – Scodra* сљедећим редосљедом и раздаљином између станица: Моско или Укшићи (*Ad Zizio XXVIII*) – Требиње (*Asamo XX*) – Цавтат (*Epitauro XX*) – Росе (*Resinum XX*) – римско насеље негдје на Грбаљском пољу (*Vicinium XV*) – Будва (*Butua XX*) – Скадар (*Scodra*) (Мијушковић, 1966, стр. 111–129; Мијушковић, 1969, стр. 33–51).

За М. Гарашанина није довољно убједљива чињеница што су на територији данашњег Котора пронађени натписи који говоре о општинским вијећницима (декурионима), као ни већа количина археолошких остатака. На све то он одговара тврдњама како се општински достојанственици некада сахрањују и постављају натписе и изван града, па је тако нешто могуће и у случају Акру-

вијума/Агрувијума. Гарашанин сматра да градови Доклеја и Акрувијум/Агрувијум нису наведени у Појтингеријани, зато што кроз њих није пролазила римска путна комуникација, те из тог разлога идентификацију Акрувијума/Агрувијума са Котором сматра ризичном и подупире тврдњу о његовој убикацији у Бигово у Грбљу. Наиме, на овом локалитету пронађени су остаци грађевине око 4 метара дужине, зидани тесаним каменом који је повезан слојем малтера са туцаном опеком. Са лијеве стране пута, у равници овог локалитета, има трагова грађевина које су видљиве и на површини земље, док се на цијелом локалитету налазе фрагменти античке керамике, амфора и грађевина чији су зидови такође изграђени од тесаног камена. Уз то, на цијелом овом локалитету мјештани су проналазили обрађени камен, керамику као и остатке опеке. Отуда Гарашанин закључује како би, на основу лингвистичких и археолошких података, Акрувијум/Агрувијум требало тражити на подручју Траштенског залива код Бигова (Гарашанин, 1967, стр. 216–218).

Ј. Мартиновић³ је приликом анализе историјских извора указао на немогућност кретања трасе римске војничке цесте преко Рисна и Котора. Он тврди да римска цеста није толико дубоко скретала у унутрашњост, позивајући се притом на правилне и прихватљиве тврдње Мијушковића о кретању римске цесте правцем Цавтат (Epidaurum) – Росе (Resinium) – римско насеље у Грбаљском пољу (Vicinium) – Будва (Batua). Међутим, овај аутор није сагласан са Мијушковићем када је ријеч о убикацији Акрувијума/Агрувијума у данашњи Котор (Martinović, 1971, стр. 33–34; Мијушковић, 1966, стр. 122–127). Наиме, Мартиновић наводи – на основу анализе Појтингеријане и К. Птолемеја – како Акрувијум/Агрувијум не треба тражити у унутрашњости Бококоторског залива, већ на отвореној линији морске обале, тј. римској цести *Epidaur–Scodra*. К. Птолемеј наводи Акрувијум/Агрувијум у групи градова на обали отвореног мора на што Мартиновић посебно указује, те отуда и сматра да га треба тражити на подручју између Роса и Будве. Уз то, истиче и да је путна станица *Vicinium*, која се налази између *Butue* и *Scodre*, грешком изостављена из Појтингеријане и омашком убачена на мјесто Акрувијума/Агрувијума, и предлаже сљедећи редосљед станица од Цавтата до Скадра: *Epi- tauro XX Resinium XX Batua XXXV Vicinium XVIII Scodre*; те закључује

³ Податке које смо користили из рукописа за Котор и Боку Которску уступили су нам господин Јовица Мартиновић и госпођа Вилма Ковачевић, па им се и овом приликом захваљујемо.

да Акрувијум/Агрувијум као античко насеље треба тражити на узвишењу Св. Лука у Кртолима – како показују и археолошки налази – али наводи и низ других локалитета у Грбљу за које би се могло везати име града. Међутим, када је у питању данашњи Котор, Мартиновић сматра како је тамо постојало илирско насеље *Catarum* које је пружало повољне услове за живот (Martinović, 1971, стр. 33–34) и није сагласан са Мијушковићем у вези са убикацијом Акрувијума/Агрувијума на мјесто данашњег Котора, већ тврди да ову путну станицу треба тражити на самој траси римске комуникације *Epidaur–Scodra*, односно у њеној непосредној близини (Martinović, 1971, стр. 29–48). Са друге стране, у потпуности подржава трасу пута коју је изнио Мијушковић на релацији *Ad Zizio–Scodra*, тако да оба истраживача исти сегмент трасе реконструишу на сљедећи начин: Моско (*Ad Zizio*) – Цавтат (*Epidaurus*) – Росе (*Resinium*) – римско насеље у Грбаљском пољу (*Vicinium*) – Будва (*Batua*) (Martinović, 1971, стр. 33–35).

А. Цермановић Кузмановић Акрувијум/Агрувијум сматра градом несигурне убикације, мада се данас повезује са Котором, док *Risinum* поистовјеђује са данашњим градом Рисном, који се налази сјевероисточно од Херцег Новог, у Бококоторском заливу. За путну станицу *Risana* наводи да се односи на Рисан и да је два пута представљен на Птолемејевој карти. Станицу *Batua* смјешта у данашњи град Будву у Црној Гори, јужно од Боке Которске, а *Vicinium* у град Улцињ, такође у Црној Гори (Цермановић-Кузмановић, 1975, стр. 19–20). По Г. Шкриванићу станица *Resinum* је град Рисан, *Batua* је град Будва; *Vicinium* је данашњи Улцињ, а *Scodra* је град Скадар (Шкриванић, 1975, стр. 50–52). Ц. Станић наводи да ни Плиније ни Птолемеј не одређују тачан положај Акрувијума/Агрувијума, већ га само набрајају између Рисна и Будве и мишљења је да историјски и географски фактори потврђују да се Акрувијум/Агрувијум могао налазити једино у Бококоторском заливу, а не код Трашта (Stanić, 1982, стр. 31–39).

И. Пушић је на основу археолошких истраживања констатовао постојање античке станице *Resinum* највјероватније на терену данашњег насеља Росе, сматрајући како је Рисан био заобиђен овом главном комуникацијом. Овај аутор наводи да је пут од Роса излазио на површје Луштице до локалитета Обале, затим на Кртоли, па преко локалитета Пјаце и насеља Ластва у Грбљу водио до Будве. Он сматра да се топоним Акрувијум/Агрувијум односи на више насеља у Грбаљском пољу (Брда, Бигово, Ластва), док путну

станицу *Vicinium* идентификује са Улцињом (Pušić, 1966, стр. 16; Пушић, 1975, стр. 129–130; Pušić, 1980, стр. 149–151).

М. Паровић Пешикан, на основу археолошких ископавања на јужној обали Боке Которске, забиљежила је трасу пута ивицом поља до подножја доњогрбљских брда, између села Врановића и Радановића. На локалитету, недалеко од брда Гомилице у Грбљском пољу Жупа, пронашла је мањи (ужи и краћи) антички пут. Она се осврће и на питање убикације Акрувијума/Агрувијума, тумачећи Мајерову тезу о граду који има двије луке. Сматра да би се Акрувијум/Агрувијум на основу археолошких налаза и античких извора могао тражити у Тиватском заливу у близини Солила, док би се друга лука налазила на отвореном мору у заливу Траште (Паровић-Пешикан, 1965, стр. 215–217; Паровић-Пешикан, 1972, стр. 78; Паровић-Пешикан, 1974, стр. 63–69; Паровић-Пешикан, 1979, стр. 42, 62).

М. Врзић је на основу досадашњих теоријских истраживања, археолошког рекогносцирања са сондажним ископавањима, као и властитих истраживања на терену трасирала пут од Рисна до Будве. Она сматра да је римска комуникација ишла од Цавтата преко Конавала и Суторине на Њивице и Росе па средишњим дијелом Луштичког полуострва, испод села Клинци, према Мрковица и Тићима, а затим према Бадунцима на село Гошићи (Кртоли) те Грбљским пољем до Будве и даље на Улцињ, ка Скадру. Њено је мишљење да Акрувијум/Агрувијум треба тражити на брду Св. Лука у Гошићима у Кртолима. Такође, сматра да је комуникација изграђена у III вијеку, у вријеме владавине цара Диоклецијана и оснивања провинције Превалис и тврди да је римски пут Ресинум–Скодра био искључиво од регионалног значаја (Врзић, 2005, стр. 69–96).

ЗАКЉУЧАК

Питање смјештаја античког *Acruviuma/Agruviuma* на размеђу од Рисна до Будве представља једно од неријешених питања античке историје и археологије на Црногорском приморју. Писани историјски извори не наводе тачну локацију града-насеља, а међу њима постоје и извјесне противрјечности које су садашњу научноистраживачку јавност навеле на подијељеност у мишљењима када је ријеч о локацији античког Акрувијума/Агрувијума. Тако постоје двије основне тезе о положају овог насеља у Боки Которској. Заступници прве тезе убицирају га на мјесто данашњег града Котора (Б. Белчић, Г. Новак, И. Синдик, П. Мијовић, Ц. Станић, С. Мијусковић, А. Цермановић Кузмановић), а приста-

лице друге смјештају га ближе територији жупе Грбаљ у области Кртоли (Х. Киперт, С. Рутар, П. Буторац, И. Стјепчевић, А. Мајер, М. Гарашанин, Ј. Мартиновић, И. Пушић, М. Паровић Пешикан, М. Врзић). Различита мишљења ће сасвим сигурно постојати све док се тврдње буду заснивале само на анализама писаних историјских извора, без систематских археолошких ископавања и истраживања. За сада, и поред значајног броја налаза (некрополе, епиграфски споменици као и други предмети материјалне културе) са подручја Котора који доприносе приближавању тези да се антички *Асцивиум* може убицирати у данашњи Котор, ипак недостају истраживања у центру града која би то у потпуности потврдила или одбацила. Оно што са сигурношћу можемо рећи јесте да се и у Котору и у Грбљу живот одвијао у континуитету од антике до данашњих дана, а то потврђују археолошки налази са оба локалитета. Због свега наведеног сматрамо да ово питање до даљег остаје отворено те да се још увијек не могу донијети коначни закључци.

ИЗВОРИ

- Gvidonis. (1860). *Geographica*. Berlin: Ed. M. Pinder / G. Parthey.
- Itineraria Romana. (1916). *Römische Reisenwege an der Han Der Tabula Peutingeriana*. Stuttgart: Ed. C. Müller.
- Livius, T. (1959). *Historiae*. London: Ed. W. Heinemann, Cambridge – Massachusetts – Harvard University Press.
- Plinii Secundi, C. (1906). *Naturalis Historiae*. Lipsiae: Ed. B. G. Teubner.
- Ptolemaei, C. (1883). *Geographia*. Paris: Ed. C. Müller und C.P. Fischer, Firmin Didot.
- Ravenatis. (1860). *Anonymi Cosmographia*. Berlin: Ed. M. Pinder / G. Parthey.

ЛИТЕРАТУРА

- Врзић, М. (2005). Прилог проучавању античких путева и комуникација. У: М. Пантић, В. Вучинић (ур.), *Грбаљ кроз вјекове* (69–96). Нови Сад: Школска књига.
- Гарашанин, М. (1967). *Историја Црне Горе I*. Титоград: Научно дело.
- Мартиновић, Ј. (1971). Анализа извора за убикацију Агрувијума. *Годишњак Поморској музеја Црне Горе у Кошору*, XIX, 29–48.
- Мијовић, П. (1965). ACRUVIUM–ДЕКАТЕРА–КОТОР у светлу нових археолошких открића. *Сјаринар*. н.с., књ. XIII–XIV(1962–1963), 27–47.
- Мијовић, П., Ковачевић, М. (1975). *Градови и ушврћења у Црној Гори*. Београд – Улцињ: Археолошки институт – Музеј Улцињ.

- Мијушковић, С. (1966). Ново тумачење једног фрагмента из „Tabula Peutingeriana“. *Историјски записи*, књ. XXIII, бр. 1, 111–129.
- Накићеновић, С. (1913). *Бока (антиривојеографска скица)*. Београд: Српски етнографски зборник, књ. 20, Српска краљевска академија.
- Паровић-Пешикан, М. (1965). Нови археолошки налази у околини Тивта. *Сџаринар*, XIII–XIV(1962/1963), 215–217.
- Паровић-Пешикан, М. (1972). Пјаца, с. Врановићи, Котор – остаци римске архитектуре. *Археолошки преглед*, 14, 75–79.
- Паровић-Пешикан, М. (1974). Римски пут Risinium-Salthua. *Сџаринар*, XXIII, 63–69.
- Паровић-Пешикан, М. (1979). Археолошка истраживања у Боки Которској. *Сџаринар*, XXVIII–XXIX(1977/1978), 19–62.
- Пушић, И. (1975). Нови правац римске цесте кроз Боку Которску. *Историјски записи*, год. XXVIII (XLVIII), књ. XXXII, 127–131.
- Рутар, С. (1880). *Сџарине Бококошорске*. Извјешће ЦК реалног и великог гимназија у Котору за школску годину 1879–80, 3–27.
- Рутар, С. (1881). *Сџарине Бококошорске*. Извјешће ЦК реалног и великог гимназија у Котору за школску годину 1880–81, 3–29.
- Синдик, И. (1947). Где се налазио ACRUVIUM? *Гласник географској грушва*, св. XXVII, 117–121.
- Цермановић-Кузмановић, А. (1975). Југословенске земље на Птоlemeјевој карти. *Monumenta cartographica Jugoslaviae*, I, 11–26.
- Шкриванић, Г. (1975). Југословенске земље на Појтингеровој табли. *Monumenta cartographica Jugoslaviae*, I, 29–55.
- Ballif, P. (1893). *Römische Strassen in Bosnien und der Herzegowina* I. Wien: Vom Bosnisch–Hercegovinischen Landesmuseum.
- Butorac, P. (1927). *Boka Kotorska od najstarijih vremena do doba Nemanjića*. *Prilog vjesnika za arheologiju i historiju dalmatinsku*, XLIX, 27–39.
- Cons, H. (1882). *La province romaine de Dalmatie*. Paris: Faculté des Lettres de Paris.
- Evans, A. J. (1883). *Antiquarian Researches in Illyricum*, I–II. Westminster: Nichols and Sons.
- Gelcich, G. (1880). *Memorie storiche sulle Bocche di Cattaro*. Zara: G. Woditzka.
- Hoernes, M. (1881). *Alterthümer der Herzegovina (Il) und der südlichen Theile Bosniens, nebst einer Abhandlung über die römischen Straßen und Orte im heutigen Bosnien*. Wien: *Sitzung bestricht der phil.-hist. Classe der Kais. Akademie der Wissenschaften*, XCIX, Bd. II. Heft, 799–819, 939–946.

- Kiepert, H. (1893). *Formae orbis antiqui*. Berlin: D. Reimer.
- Mayer, A. (1927). Gdje se nalazio stari Acruvium. *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, L, 85–93.
- Mayer, A. (1940). Doprinosi poznavanju rimskih cesta u Dalmaciji. *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, LI, 125–156+Karta 1.
- Mayer, A. (1954). Catarensia. *Zbornik Historijskog instituta jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, 1, 95–106.
- Martinović, J. J. (2008). *Natpisi crnogorskog primorja*. (Неодјављен рукопис/Рукопис у припреми за штампу).
- Mijović, P. (1980). Nekoliko opažanja o rekonstrukciji antičkih i kasnoantičkih puteva kroz Crnu Goru. *Materijali* XVII, 133–142.
- Mijušković, S. (1969). O rimskoj cesti kroz Boku Kotorsku. *Boka*, 1, 33–51.
- Novak, G. (1918). Topografija i etnografija rimske provincije Dalmacije. *Posebno izdanje preštampano iz Bullettino di archeologia e storia dalmata*, XXXVIII, 1–39.
- Praschniker, C. / Schober, A. (1919). *Archaeologische forschungen in Albanien und Montenegro*. Wien: Academie der Wissenschaften in Wien schriften der balkankommission antiquarische abteilung heft VIII, 1–110.
- Pušić, I. (1966). Arheološki lokaliteti i stanje arheološke nauke u Boki Kotorskoj. *Boka*, 1, 7–22.
- Pušić, I. (1980). Antičke komunikacije kroz Boku Kotorsku u svijetlu novih otkrića. *Materijali*, XVII, 145–154.
- Stanić, C. (1982). Prilog analizi ubikacije Acruviuma i Agruviuma. *Годишњак ђоморскої музеја у Кошору*, XXIX–XXX, 31–39.
- Stjepčević, I. (1941). *Kotor i Grbalj – historijski pregled*. Split: Poduzeće „Nova Doba“.

GLIGOR M. SAMARDŽIĆ

UNIVERSITY OF PRIŠTINA WITH TEMPORARY HEAD-OFFICE
IN KOSOVSKA MITROVICA, FACULTY OF PHILOSOPHY

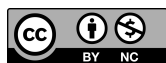
SUMMARY

THE POSITIONING PROBLEM OF ACUVIUM/AGRUVIUM ROAD STOP
ON THE ROMAN NARONA–SCODRA ROAD

The paper presents data on the positioning problems of *Acruvium/Agruvium* road stop on the *Narona-Scodra* road. The question of the position of ancient *Acruvium/Agruvium* starting from Risan to Budva is one of the unsolved ancient problems. Written historical sources do not state the exact location of the town/settlement. As we can see, there are two prevailing opinions on the position of this town in Boka Kotorska. The advocates of the first opinion put it where today's Kotor is while the advocates of the second opinion put it closer to the sea, on the territory of the Grbalj district. The question of positioning ancient *Acruvium/Agruvium* in Boka Kotorska from Risan to Budva presents one of the problems of ancient history and archeology in Montenegro. The contradictions will continue to exist as long as the claims continue to be based exclusively on written historical sources and their analyses without systematic archeological diggings and research.

Besides significant number of findings (necropolis, epigraph statues, and other material cultural objects) found in Kotor that could support the claims that the ancient *Acruvium/Agruvium* was actually there, the lack of research in the city center is still an obstacle to fully proving or denying these claims. According to the aforementioned facts, it can be said that the life was ongoing in Kotor and in Grbalj from the ancient times till today. This is proved by archeological findings from both locations. Due to all the aforementioned reasons, it is believed that this question is still open and final conclusions cannot be made.

KEYWORDS: *Acruvium/Agruvium*; *Narona*; *Scodra*; Roman roads; the road stop; South Dalmatia.

Овај чланак је објављен и дистрибуира се под лиценцом Creative Commons

Ауторство-Некомерцијално Међународна 4.0 (CC BY-NC 4.0 |

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

This paper is published and distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial International 4.0 licence (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).